

„Emberi, túlságosan is emberi”

Duray Tibor kiállítása

REÖK, Szeged, 2017. III. 19-ig

NÁTYI RÓBERT

DURAY TIBOR:
Önarckép ablak előtt, 1935 k.,
olaj, vászon, 51,2x40,5 cm

A nietzschei mottó jegyében fogant kiállítás Duray Tibor festőművész számos problémát és kérdést felvető életművének szubjektív áttekintésére vállalkozott. A 30-as években Aba-Novák iskolájából kikerülő, majd római ösztöndíjas, sikeresen startoló, később az 50-es években a szocialista realizmus igényeinek is megfelelni akaró, de éppen őszintesége miatt végül is annak eleget tenni nem tudó alkotó töprengő, befelé forduló alkat volt. A művész sorsa mélyen beágyazódott századának történéseibe. Talán túlságosan is érzékeny szeizmográfként nem mindenkor tudott és akart megfelelni korának kihívásaira. Humánus művészetének derűs és drámai tartalmak közötti ingadozása a festő sokszor elbizonytalanodó, de eredeti elveihez mindvégig hű kitartásának köszönhető.

A pesszimizmusra hajlamos, az 50-es évekbeli kritikák hatására elbátortalanodó művész 1982-es műcsarnoki gyűjteményes kiállítására saját maga számára papírra vetett sorai, melyben félelmeit és vágyait sorolja fel, egyenesen programadó gondolatai lehettek a jelenlegi

tárlatnak. A sárguló papír közepét pozitív és negatív térfele osztó vonal kíméletlen őszinteséggel őrizte meg a gyötrődő festő vívódásait. Fél évszázad festői törekvései kerültek akkor mérlegre. Ez a kettőség, a festő alkatából eredő, sajátos, kétpólusú látásmód végighúzódik Duray egész életművén, amit a kiállítás hét egységre bontva kifejezően szemléltet.

Az első vásznak a 30-as évek elején startoló alkotónak, a pályakezdés időszakából a Gadányi-, majd Aba-Novák-tanítvány festőnek a téréll, a plasztikus ábrá-

zolásmóddal történő küzdelmét reprezentálják. Míg el nem érkezik e korszak egyik főművéhez, az 1935-ben a római iskolás novocento hatását idéző *Éva* című munkához, melynek kubisztikusan formálódó dús idomai az előző évtized árkádikus álomvilágában megjelenő szerkezetes aktok szögletes formáit fogalmazzák újra.

Duray saját kifejezőeszközeihez a 30-as évek második felében Derkovits Gyula stílusán keresztül érkezett el. *Vasaló asszonya* ötletes térfűzésével, találékony kompozíciójával, Derkovitsra emlékeztető szociális érzékenységgel egyértelműen jelzi a stílusváltást. Az új hatások az évtized második felében készült műveken fokozatosan átadják a helyüket egyfajta dekoratív modorosságnak. A színek hol fáradtabbá, tompábbá válnak (*Alvók*, 1937), hol pedig éles kontrasztot alkotva az élénkebb, parázsló színekkel a poszt-nagybányai festészet (*Hunyadi tér*, 1937; *Ablak kalitkával*, 1938) iránti vonzalmakról árulkodnak.

A háború káoszába süllyedő kontinens eseményeivel párhuzamosan Duray festészete is fokozatosan a tragikus régiók irányába fordult. A 40-es években készült képein megrázó, expresszív, drámai látomásokban protestált a körülötte kibontakozó embertelenség ellen. A realitások iránt fogékony alkotó a szimbolikus formaképzésben keresett kiutat. Az *Elesettek* (1944) sötétben bizonytalanul tántorgó két gyászos alakja, göcsörtös, eltorzult végtagjaikkal Mednyánszky csavargóképeinek folytatása. *A sebesült ló* (1944) az ég felé kalimpáló lábaival, kifordult, rémületet tükröző szemével, logó, groteszk nyelvével a kiszolgáltatottság, a rettegés szimbólumává vált.

Duray életművének egy újabb talánya, hogy a próteuszi alkatú művész 1937–38 között ösztöndíjként Rómában tartózkodott, mégsem látjuk annak nyomát művein, hogyan hatottak rá az Itália kék ege alatt megélt élmények. Csak egy későbbi, 1962-es olaszországi út benyomásai tárgyiasulnak festményein, de ezek egy egészen más korszak igényeinek a kiszolgálására készültek. A Képcsarnok számára festett, az alkotó számára is idegörlő és fárasztó tevékenységként megélt, jórészt kisméretű képek, szakmai korrektségük dacára, leginkább a retinának szóló üzenetek voltak. A tárlaton ezekkel párhuzamba állított, 1947–48 folyamán, jórészt Párizsban készült tusrajzsorozat darabjai viszont határozott erejükkel, markáns fogalmazásmódjukkal az életmű egyik legeredetibb fejezetét jelentik. A háború utáni szerény hazai viszonyok közül kiszabadult művész e békés párizsi hétköznapiakon a pezsgő művészeti eseményeken átszűrt tapasztalatait erőteljes vonalkezelésű, friss rajzokban perfektuálta.

A különböző művészeti ágakban szívesen kísérletező alkotó életművének fontos fejezetét jelentette az üvegablakok tervezése. Francia ösztöndíja alatt megtekinthette a háborúban megsérült chartres-i katedrális gótikus ablakainak helyreállítási munkálatait. Innentől kezdve intenzíven érdeklődött az absztrahálás irányába mutató

technika lehetőségei iránt. Most kiállított, üvegablakokhoz készült nagy méretű tervei korábbi festményeinek jó érzékű adaptációi a szigorúbb formálási elveket megkövetelő műfajban.

Az évtizedek óta most először nyilvánosság elé kerülő *Aranykor*, ez a 2 x 10 méteres monumentális pannó, pontosan jelzi Duray festészetének fentebb már említett, különös ambivalenciáját, kétarcúságát. Az antikvitás szellemiségét megjelenítő idillikus képzetek helyett egy szokatlan, szürreális kulisszát, Tintoretto éjszakai jeleneit megidéző, fázósan kék háttérben élesen megvilágított, szoborszerű mozdulatlanságba dermedt mitológiai nőalakokat látunk a villámszerű fényben.

A REÖK-ben látható tárlat elsősorban Duray Tibor festészeti munkásságára reflektál, de a sokoldalú alkotó több mint ötvenesztendő művészeti pályája során grafikusként, üvegtervezőként, szobrászként és éremművészként is számottevő életművet hozott létre. Újraértelmezéséhez a szegedi kiállítás fontos állomás lehet.

DURAY TIBOR:
Aranykor, 1968-82,
olaj, vászon, 195x990 cm

DURAY TIBOR:
Vasaló asszony, 1935,
olaj, vászon, 100x85 cm

